

BELGESEL SİNEMANIN BELGESEL FOTOĞRAFA YAPISAL ETKİSİ

THE STRUCTURAL IMPACT OF DOCUMENTARY CINEMA ON DOCUMENTARY PHOTOGRAPHY

Bariş KONOR¹, Bülent SALDERAY²

ÖZ

Bu çalışma, belgesel fotoğraf ve belgesel sinemanın önemini, birbirleriyle olan etkileşimlerini ve her iki dalda da belgesel üretkenlerin bakış açılarıyla belgeselin toplumsal rolünü anlatmayı amaçlamaktadır. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemi içerisinden yüz yüze görüşme tekniği kullanılmıştır. Ayrıca alan yazın taranarak, teori ve pratik uygulamalar arasındaki farklılıklar da çalışmaya dâhil edilmiştir. "Belgesel sinemanın belgesel fotoğrafa yapısal (biçim, içerik ve teknik) etkisi nedir?" sorusu bu çalışmanın birincil problem cümlesi olarak ele alınmış ve sorun farklı yönleriyle araştırılmıştır. Ayrıca konuyu derinlemesine araştırarak farklı alt problemler de çalışmada araştırılmıştır. Çalışmanın genel amacı, belgesel sinemanın belgesel fotoğrafa yapısal etkisinin ne olduğunun belirlenmesidir. Bu bağlamda, hem belgesel fotoğraf hem de belgesel sinema arasındaki ilişki ve birbirlerine olan etkileri araştırılmıştır. Ayrıca, belgesel üretim yapan uygulayıcıların da belgesele olan yaklaşımlarını araştırmak ve çıkan sonuçları değerlendirmek çalışmanın uygulamaya yönelik bir diğer amacıdır. Daha önce hiçbir örneği olmadığı için, söz konusu çalışma, belgesel konusunu gerek fotoğraf ve gerekse sinema alanları dâhilinde bir arada incelemesi açısından önemlidir. Çalışmanın bir diğer önemi, çalışmanın sadece bir alan yazın taraması şeklinde olmaması, aktif olarak çalışmalar yapan 7 belgesel fotoğrafçı ve 7 belgesel sinemacı ile sesli ve görüntülü görüşmelerin yapıyor olmasıdır. Böylece gerçekten aktif olarak belgesel üretkenlerin fikirleri de çalışmaya dâhil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Belgesel sinema, belgesel fotoğraf, gerçeklik, estetik, belge.

ABSTRACT

This study aims to explain the importance of documentary photography and documentary cinema, their interactions with each other and the social role of documentary from the perspectives of documentary producers in both branches. In the study, face-to-face interview technique was used as a qualitative research method. In addition, the literature was reviewed and the differences between theory and practice were also included in the study. The question "What is the structural (form, content and technique) impact of documentary cinema on documentary photography?" was taken as the primary problem statement of this study and the problem was investigated in different aspects. In addition, different sub-problems that will explore the issue in depth were also investigated in the study. The general aim of the study is to determine the structural impact of documentary cinema on documentary photography. In this context, the relationship between documentary photography and documentary cinema and their effects on each other were investigated. In addition, another practical aim of the study is to investigate the approaches of documentary practitioners to documentary production and to evaluate the results. Since there is no previous example, this study is important in that it examines the subject of documentary within the fields of photography and cinema together. Another importance of the study is that the study is not only a literature review, but also includes audio and video interviews with 7 documentary photographers and 7 documentary filmmakers who are actively working in the field.

Keywords: Documentary cinema, documentary photography, reality, aesthetics, document.

¹ ORCID: 0000-0003-0885-277X Öğr. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, baris.konor@hbv.edu.tr

² ORCID: 0000-0002-8133-6192 Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, bulent.salderay@hbv.edu.tr

Makale Geliş Tarihi: 17 Nisan 2024

Makale Kabul Tarihi: 29 Aralık 2024

Konor, B., & Salderay, B., (2024). BELGESEL SİNEMANIN BELGESEL FOTOĞRAFA YAPISAL ETKİSİ. *Akademik Sanat* (23), 273-285

EXTENDED ABSTRACT / GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Documentary has always occupied an important place in audiovisual expression. Documentary, which contains many features such as information, documents, research, perspective and interpretation, has always been an important form of expression because it makes the unknown visible. It is also a type of narrative with a high social value in terms of interpreting reality and showing the unknown.

The word documentary was introduced to the literature at the beginning of the 20th century by John Grierson during his criticism of *Moana*, a documentary film. This new genre, which was first used by photography, was later used by cinema and today, especially with its digitalization, it has become a very common form of expression. The widespread use of the Internet has been an important element in terms of documentary photography and cinema reaching much wider audiences and remaining free. This study describes both documentary photography and documentary cinema, as well as the relationship between both genres.

The study is derived from a proficiency in art thesis titled "The Structural Impact of Documentary Cinema on Documentary Photography" written between 2016 and 2022. In the study, the qualitative research method was used to access the literature in the literature research, and the opinions of documentary photographers and documentary filmmakers were collected using the face-to-face interview technique. The opinions of 7 documentary photographers and 7 documentary filmmakers were included in the study. All 14 documentary filmmakers are actively engaged in documentary production. In the interviews, each documentary filmmaker was asked a total of 11 questions, 3 common questions and 4 questions in their own fields, and each question sought answers to a different problem sentence of the study. Thus, it was tried to get answers to the main problem statement of the study and the sub-problems sought to be answered accordingly.

While there are many sources on documentary cinema, there are very few sources on documentary photography. There are no studies comparing the two genres among themselves. In this respect, this study on documentary has an important place in terms of resource diversity. In addition, there are no academic studies in which documentary filmmakers are included. In this respect, it is thought to have an important place in both academic and professional platforms.

The study is limited to a total of 14 documentary producers living in Turkey. The biggest reason for this limitation is the Coronavirus pandemic at the beginning of 2020 and the economic, physical and travel bans that followed. The study was conducted in the provinces and districts of Ankara, Istanbul, Izmir and Çanakkale, where the documentary makers reside.

The interviews were first transcribed, and then the transcribed topics were grouped within themselves. By analyzing the grouped items, it was revealed which concepts the documentary producers emphasized in each problem sentence and what they wanted to explain. Afterwards, the information obtained from the documentary producers was compared with the information obtained from the literature review and a conclusion was reached.

This study is one of the few studies on documentary photography in Turkey. However, it is the only study that investigates and compares both documentary photography and documentary cinema.

GİRİŞ

Vilem Flusser, insan uygarlığının başlangıcından günümüze dek iki dönüm noktasına tanık olduğundan söz eder. Bunların ilkinin “doğrusal zamanın bulunuşu”, diğersinin ise “teknik görüntünün icadı” olduğunu söyler (Flusser, 1991). Zira teknik görüntünün icadı hem belgeleme sürecine yepyeni bir yön vermiştir, hem de o zamana kadar hiç bilinmeyen fotoğraf, sinema, belgesel gibi yeni kavramları da yaratmıştır.

Fotoğraf çekmenin nedeninin sadece belgeler yaratmak, kaydetmek olmadığı söylenebilir. Zira belgeleme işlemi, ne şekilde yapılırsa yapılsın; “teknik görüntü” üretimidir. Objektifin önünde görünen görüntünün fotoğraf makinesi aracılığıyla kaydedilmesidir. Fakat belgelenen her belgenin içeriği, fotoğrafçıdan fotoğrafçıya, hatta onu tüketen kişiden kişiye göre bile değişiklik gösterir. Bu durum üretilen ve sunulan konuyu salt belge olmaktan çıkarır ve belgesel nitelik kazandırır. “Belgesel fotoğraf, bir fotoğraflama tarzının, hayata ve fotoğrafın konusuna yaklaşım biçiminin adıdır. Genellikle konuyu derinlemesine ele alan, farklı yanlarıyla göstermeye çalışan fotoğrafçının, öznel algısını fotoğraflama diliyle ifade etme pratiğidir.” (Yurdalan, 2007:59)

Öznel algı ve bunun dışı vurumu, belgeyi belgesel yapan önemli bir ayırım noktasıdır. Salt belgeden yararlanılarak üretilen ancak ondan farklı olarak üretenin görüş açısını içine kattığı yani yorumladığı yeni bir üretim haline getirir. Bill Nichols’a göre “Belgeseller belge değildir. Belge ve olguları kullanır, ancak onları kendi bakış açılarına göre yorumlar ve bunu genellikle anlamlı ve etkileyici şekilde yapar.” (Nichols, 2017:66). Dolayısıyla belgeseller, belgeler ya da belgelemeler gibi yorumdan uzak değildir. Köken olarak belgeyi kullansa da, anlatım ya da işleniş biçimi açısından anlatıcının yorumunu kattığı, bakış açısı kazandırdığı bir türdür.

Fotoğrafın icadını takip eden dönemlerde, fotoğrafçıların, bir “sanat dalı”nı icra etmekten çok belgelemek üzere fotoğraf çekmeye başladıklarını söylemek mümkündür. Fotoğrafın sanat dalı haline dönüşmesi, uzun zaman almıştır. Bu süreçte özellikle resim sanatıyla mücadele etmek zorunda kalarak kendine bir yer edinmiştir. Fotoğrafın icadından sonraki ilk dönemde fotoğrafçılar özellikle pozlama sürelerinin uzun olmasından dolayı durağan nesnelere, natürlük objeleri çekerken, pozlama sürelerinin düşmesiyle birlikte, yaşanan önemli olayların, gündelik hayatın fotoğraflarını çekmişler ve böylelikle ilk belgeleme ve belgesel çalışmaları ortaya çıkarmışlardır.

Değişen toplumsal, teknolojik ve ekonomik süreçte belgesel fotoğraf da kendi alt dallarını oluşturmaya başlamıştır. Bunların başında toplumsal belgeci fotoğraf gelmektedir. Belgesel fotoğrafın toplumsal belgeciliğe kaymasının belli unsurları olmuştur. Bu unsurları Yaykın, “Fotoğraf İdeolojisi” adlı kitabında şu şekilde ifade etmektedir: “1900’lü yıllara doğru belgesel fotoğraf toplumsal belgeci yaklaşım olarak tanımlanan yöne doğru hızla kaymaya başladı. İlk kez devrimin hemen sonrasında Sovyet Rusya’da kullanılmaya başlayan ve yoğunluklu olarak edebiyat alanını kapsayan ‘Toplumsal gerçekçilik’ yaklaşımının fotoğraftaki yansıması ‘Toplumsal Belgeci’ yaklaşım olarak tanımlanmıştır.” (Yaykın, 2009:101). Toplumsal belgeci fotoğraf, belgesel fotoğrafın bir alt konusu olsa da temelde kendini belli eden farkları vardır.

Toplumsal belgesel fotoğrafın temel amacı toplumsal değişimdir ve doğal olarak toplumsal olanaklara ulaşma imkânları düşük olan, daha az ayrıcalıklı katmanlardır. Belgesel fotoğrafın temel amacı konu edindiği olaylara tanıklık etmek iken, toplumsal belgesel fotoğraf anlayışı salt tanıklık etmekle yetinmez, toplumsal değişmeyi hedef alır... Bir fotoğrafın bu kategoride nitelendirilebilmesi için öncelikle belgesel fotoğrafın taşıdığı niteliklere sahip olması gerekir. (Oral, 2006:18)

Fotoğrafın icadı sonrası gelişen teknoloji ve özellikle kimya bilimi sayesinde pozlama süreleri düşerek daha kısa süre içerisinde fotoğraf çekilebilir hale gelmiştir. Bu durum hızı ve fotoğraf sayısını arttırabilme imkânı sağlamıştır. Bu imkân sayesinde Muybridge’in bir atın koşarken yaptığı hareketleri belgelemek amacıyla oluşturduğu düzenek aracılığıyla fotoğrafların artarda getirilmesiyle ilk hareketli görüntünün (motion picture) elde edildiğini söylemek mümkündür. 16 farklı fotoğraf makinesinin eş zamanlı fotoğraf çektiği bu çalışma, bu fotoğrafların bir araya getirilerek hareketin belgelenmesi sürecini de müjdelemektedir. Ancak sinemanın başlamasının, fotoğrafa bağlı olmadığı tespiti yapılabilir. Fotoğrafın ve sinemanın ilkel halleri – fotoğraf için camera obscura, sinema için fenakistiskop ve thaumatrope – kendi kulvarlarında gelişimini sürdürmekteydi.

Çetinkaya, “Tarihsel bilgilerden yola çıkarak, sinema oluşumunu fotoğrafın icadı ile başlatmamız yanlış olur ve daha önce de söylediğimiz gibi, sinema fotoğrafın devamı da değildir. Aktarılan bilgiler görüntünün gelişim sürecini içermektedir. Sinemanın endüstrileşmesi, pazar haline gelmesi fotoğrafın bir devamı olmadığına dair farklı bir kanıt sunmaktadır.” (Çetinkaya, 2007:66) söylemiyle bu düşüncesi desteklemektedir.

Ancak nasıl düşünülürse düşünülün, fotoğrafın icadının hareketli görüntüden sinemaya dönüşüme bir fikir verebileceği, teknik bir altyapı oluşturabileceği düşüncesi göz ardı edilmemelidir.

“Sinemanın halka açık gösteriler şeklindeki başlangıcı ise 22 Aralık 1895 günü Paris’te düzenlenen gösteriyle olmuştur.” (Scognamillo, 1998:15). Lumière kardeşlerin çekmiş olduğu “*Sortie des Usines Lumière à Lyon*” (Lumière Fabrikasından Çıkan İşçiler) ilk sinema filmi olarak kabul edilmekte beraber ilk belge film kategorisine de giren film olduğu söylenebilir. Zira fabrikadan çıkan işçilere hiçbir müdahalede bulunulmadan doğal halleri çekilmiştir. Ancak burada bahsedilen filmler belgesel kategorisinde aktarılsa da çekildiği dönemlerde daha henüz böyle bir kategori bulunmamaktaydı. Belgesel (documentary) sözcüğü ise 19. yüzyılda İngilizceye girmiştir. Rosen’in aktardığına göre, Oxford sözlüğü, başlangıçta belgesel sözcüğünün dokümantasyon anlamına gelen bir sıfat olarak kullanıldığını yazmaktadır. (Rosen, 1993:65)

Belgesel ya da belgencilik, sinemanın diğer branşlarından oldukça farklı ve kendine özgü özelliklerinin olduğu bir daldır. Özellikle sinema denilince ilk akla gelen kurmaca filmlerden oldukça farklıdır. Kurmacanın aksine belgesel filmler konularını ve pek çok zaman oyuncularını gerçeklerden ve gerçeklerin ışığındaki belgelerden almaktadır.

Belgencilik yöntemi, kendine özgü bir film turu, öykülü filmin eğlence motiflerinden hem amaç, hem de biçim bakımından apayrı olan toplumsal duygu ve felsefi düşüncenin bir yorumu olarak, genellikle toplumbilimsel, siyasal ve eğitimle ilgili koşullar sonucu varlık kazanmıştır. (Rotha, 1968:341)

Özgen, kurmaca ve belgesel ayrımını daha farklı bir açıdan, yenilikçilik ve tutuculuk kavramları üzerinden irdelemektedir. “... başta ABD olmak üzere hemen hemen tüm ülkelerde serbest piyasa kuralları (gişe başarısı) ile şekillenen, garantici ve tutucu bir sinema türü olan kurmaca sinemanın yeniliklere kapalı olduğu; öte yandan belgesel sinemanın, doğası gereği, kurmacanın dışarıda bıraktığı yenilikçi, deneysel ve avangart sinema arayışlarını kendi bünyesi içinde barındırdığı görülür.” (Özgen, 2017:8)

Sinemanın ilk yıllarında yapılan film yapıtlarının dağıldığı çeşitli sınıflamalar bulunmamaktadır. Bazı filmler bilim kurgu nitelikli, bazıları kurmaca nitelikli, bazıları ise belgesel nitelikli filmlerdir. Ancak süreç içerisinde sinema kendi terminolojisini yaratmaya başlamıştır.

“Belgesel film” teriminin modern anlamda kullanımına ise ilk kez İskoç asıllı belgesel yönetmeni, yapımcı ve film eleştirmeni John Grierson’ın, Robert Flaherty’nin çektiği *Moana* (1926) adlı belgesel filmi, Şubat 1926’da New York Sun’da eleştiren bir yazısında rastlarız. (Katz, 1994. Akt: Cereci, 1997:31)

Günümüzde belgeselin yönünü çizen belli başlı amaçlar vardır. Paul Rotha’nın aktarımıyla belgeselin amaçları genel olarak şu başlıklar altında toparlanabilir:

- Toplumsal sorunların ortaya çıkarılması
- Toplumun zayıflıklarının keşfedilmesi
- Yaşanan olayların aktarılması, deneyimlerin dramatikleştirilmesi
- Olguların yansıtılması
- Toplumsal çözümler sunması. (Rotha, 1968:342-343)

Günümüzde de bu amaçlar ve çerçeve aktif olarak, türü ne olursa olsun, belgeselin temel niteliğini oluşturmaktadır.

1. Amaç Ve Yöntem

Çalışmanın amacı, belgesel sinemanın belgesel fotoğrafa yapısal etkisinin ne olduğunun belirlenmesidir. Bu bağlamda, belgesel sinema ve belgesel fotoğraf arasındaki ilişki ve birbirlerine olan etkileri araştırılmıştır. Bu araştırmanın yanı sıra belgesel üretim yapan uygulayıcıların da belgesele olan yaklaşımlarını araştırmak ve çıkan sonuçları değerlendirmek çalışmanın uygulamaya yönelik bir diğer amacıdır.

Yöntem olarak çalışma, nitel bir çalışma olup, araştırmanın yöntemi yüz yüze görüşme tekniğidir. Ancak sadece yüz yüze görüşme tekniği kullanılmamıştır. Yıldırım ve Şimşek’in de belirttiği gibi; Nitel araştırmalarda en yaygın olarak kullanılan üç tür veri toplama yöntemi vardır: görüşme (odak görüşmesi de dâhil), gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesi. (Yıldırım, Şimşek 2018:41). Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak hem görüşme tekniği hem de

alan yazın (literatür) incelenmesi tekniği kullanılmıştır. Böylece katılımcıların alanda edindikleri deneyimleri, alan yazınla karşılaştırma imkânı elde edilmiştir. Görüşmeler içerisinde sıkça kullanılan yöntem, anket (survey) yöntemidir. Surveylerin temel özelliği evren ve örnekleme dayalı olmalarıdır. Survey görüşmelerinde amaç; evreni tam olarak temsil eden geniş örneklemelerden, istatistiksel analizlere olanak sağlayan veriler elde etmektir. Bu sayede genellemelere varmak amaçlanır ve bu amaç da pozitivizmin genel, yasa benzeri önermelere ulaşma amacıyla örtüşmektedir. Survey görüşmelerinde geçerlik ve güvenilirlik oldukça önemlidir. Yapılan bu çalışmada da uzman görüşüne danışılarak hazırlanan anket, yüz yüze görüşme tekniği ile her görüşmeciye uygulanmıştır. Görüşme formları farklı farklı 3 grupta hazırlanmıştır. Sistematiik şu şekilde belirlenmiştir:

- Belgesel fotoğrafçı ve belgesel sinemacılarla yapılan röportajlarda 3 farklı soru grubu sorulmuştur.
- İlk soru grubu 14 katılımcıya da ortak soru olarak sorulmuştur. Bu sorular toplam 5 adettir.
- İkinci grup sorular belgesel sinemacılar (7 katılımcı) sorulmuş olup, 3 adet sorudan oluşmaktadır.
- Üçüncü grup sorular ise yine 3 adet olup, belgesel fotoğrafçı katılımcılara (7 katılımcı) özel sorulardır.
- Böylece her iki grup belgesel katılımcılara 8'er soru sorulmuştur.
- Sorulan sorulara verilen cevaplar içerisinde ön plana çıkan kelime ve temalar belirlenmiş ve kaç katılımcının bu kelime ve temaları kullandığı tespit edilmiştir.
- Çalışmanın analizleri, betimsel analiz yöntemiyle yapılmıştır.

Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler, araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. (Yıldırım vd. 2018:239)

Bu çalışmada, görüşmeler deşifre edilerek, konu ya da temalara göre düzenlenmiştir. Yapılan analizler bu gruplandırmalar aracılığıyla yapılmıştır.

Yukarıdaki belirtilen sorulardan hareketle “Belgesel sinemanın belgesel fotoğrafa yapısal (biçim, içerik ve teknik) etkisi nedir?” sorusu bu çalışmanın birincil problem cümlesi olarak ele alınmış ve sorun farklı yönleriyle araştırılmıştır.

Alt problemler de şu şekilde şekillenmiştir;

1. Belgesel kavramının anlamı nedir?
2. Fotoğraf ve sinema arasında bir ilişki var mıdır?
3. Belgesel Fotoğrafın amacı nedir?
4. Fotoğrafın sinemaya etkisi var mıdır?
5. Belgesel fotoğrafın topluma etkisi var mıdır?
6. Belgesel sinemanın amacı nedir?
7. Sinemanın fotoğrafa etkisi var mıdır?
8. Belgesel sinemanın topluma etkisi var mıdır?

2. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma verileri sonucunda elde edilen bulgular ve bu bulgulara dayalı yorumlara yer verilmiştir.

	Sözcük/Tema	Frekans (Cevap Veren Sayısı)	Yüzde %
a	Belgeleme (Belge)	8	13,8
b	Belgesel ve Belge farkı	4	6,9

c	Arşiv	2	3,45
ç	Estetik yapı	2	3,45
d	Kayıt	6	10,35
e	Mağara Resimleri	1	1,72
f	Bellek	1	1,72
g	Yaratılan gerçeklik (Kurmaca sinema)	4	6,9
ğ	Anlatmak	1	1,72
h	Gerçeklik	8	13,8
ı	Post truth	2	3,45
i	Görsel hikaye (Hikaye)	5	8,62
j	Kişisel (Öznel) Bakış Açısı / Yorum	5	8,62
k	Tanıklık	5	8,62
l	Politik İdeolojik Olma	2	3,45
m	Dil Edebiyat	1	1,72
n	Yaratıcı	1	1,72
	TOPLAM	58	%100
	Toplam Katılımcı Sayısı	14	

Tablo 1. Belgesel Kavramının Anlamına İlişkin Katılımcı Görüşleri

Belgesel kavramının anlamına ilişkin ortaya çıkan katılımcı görüşleri ile alan yazının benzerlik göstermesinin yanında; özellikle “belgeleme”, “gerçeklik” ve “kayıt” gibi kavramlar etrafında katılımcı görüşlerinin kümelendiği görülmekte, katılımcıların da belgesel hakkında kült olarak bilinen alan yazın kitaplarını okudukları ve bu bakış açısıyla sahaya inerek uygulama yaptıkları, bu uygulamadan elde edilen deneyimle de alan yazın bilgisi arasında bir korelasyon olduğu düşünülebilir. Ayrıca; her belgeselin bilgi, belge ve gerçek hikâyelerden yararlanarak tarihsel sürece ışık tutması fikrinin bu birlikteliği desteklediği düşüncesinin de katılımcı görüşlerinin şekillenmesinde rol oynadığı ifade edilebilir.

Bununla birlikte, estetik yapının belgesel üretim için şart olmadığı hakkında genel bir yaklaşım gözlense de katılımcıların bir bölümü estetik değerlerin belgesel yapının içerisinde olması gerektiği görüşünü belirtmiştir. Bu görüşün arkasında, bir düşünce ve anlatının, estetik değerlerin eklenmesiyle değer kazanacağı ve anlatıyı güçlendireceği düşüncesi yatıyor olabilir.

Yukarıda aktarılanlara ek olarak, belgesel kavramının politik ve ideolojik olma hakkındaki yaklaşımlarda da, belgesel üreticisinin kendi bakış açısından yola çıkarak kendi anladığı şekilde hikâyeyi anlatıyor olması, dolayısıyla belli bir görüş penceresinden yorumluyor olması düşünülebilir. Ayrıca, görüş bildiren katılımcıların, yapmış oldukları belgesellerin politik ve ideolojik olarak güçlü olan devlet erkine eleştirel görüşler yöneltmesi sonucu yaşadıkları baskı ve sansürü düşünerek, belgesel kavramının politik ve ideolojik olduğu görüşünü belirtmeleri, yaşadıkları deneyimlerin bir nedeni olabilir.

	Sözcük/Tema	Cevap Veren Sayısı	Yüzde %
a	Toplumsal sorunlara değiniyor olması	1	2.38
b	Bağ vardır	10	23.8
c	Bağ yoktur	2	4.76
ç	Kurmaca belgesel	2	4.76
d	Hikâye anlatımı	5	11.9
e	Tek fotoğraf belgesel olabilir	0	0
f	Tek fotoğraf belgesel olamaz	1	2.38
g	Kurgu bağı vardır	3	7.14
ğ	Yaratılan gerçeklik	3	7.14
h	Kayıt	2	4.76
ı	Teknik bağ vardır	6	14.28
i	Kişisel (Öznel) Bakış Açısı / Yorum	2	4.76
j	Fotoğrafi sinemada belge olarak kullanmak	2	4.76
k	Fotoğraf sunumlarının video olarak üretimi	2	4.76
l	Sinema fotoğrafı etkilemektedir	1	2.38
	TOPLAM	42	%100
	Toplam Katılımcı Sayısı	14	

Tablo 2.: Fotoğraf Ve Sinema Arasında İlişkiyi Gösteren Katılımcı Görüşleri

Katılımcıların görüşlerine göre fotoğraf ve sinema arasında net bir bağ olduğunun söylenmesinin yanı sıra; alan yazında bu konuda yeterli yaklaşımların olmamasına rağmen katılımcıların bu derece net görüşlere sahip olması, katılımcıların çoğunun her iki dala da ilgi duymaları ya da her iki dalda da üretim yapmalarından dolayı olabilir. Ayrıca katılımcıların verdiği cevaplardan yola çıkarak, uygulama yapanlara göre sinema ve fotoğraf arasında güçlü bir teknik bağ bulunduğu söylenebilir. Teknik bağ ile ilgili görüşler alan yazındaki bilgilerle uyum sağlamaktadır. Ancak her şeye rağmen konuya tam ters yaklaşımlarda bulunanlar da vardır. Onların farklı bakış açıları sunma sebebi, fotoğraf ve sinemanın yapısal olarak farklı olmasının yanı sıra, farklı etki ve sonuçlar doğuruyor olduğunu düşünmelerinden dolayı olabilir. Ayrıca hem alan yazın hem de katılımcıların verdiği bilgilerden yola çıkarak, hikâye anlatıcılığı hakkında benzer görüşlerin olduğu söylenebilir.

	Sözcük/Tema	Cevap Veren Sayısı	Yüzde %
a	İnsan hikayelerini anlatmak	3	20
b	Sorunları göstermek	3	20
c	Paylaşmak	2	13.33
ç	Farkındalık yaratmak	2	13.33
d	Haberdar etmek	2	13.33
e	Sorgulama Yaratmak	1	6.67
f	Dönüşüm sağlamak	1	6.67
g	Kayıt arşiv oluşturmak	1	6.67
	TOPLAM	15	%100
	Toplam Katılımcı Sayısı	7	

Tablo 3. Belgesel Fotoğrafın Amacına Yönelik Katılımcı Görüşleri

Alan yazında yazılanlarla paralel olarak, belgesel fotoğrafçıların en büyük etkisinin, insan hikâyeleri üzerinden toplumun bilmediği sorunları gün yüzüne çıkarmaları ve bu sorunlar aracılığıyla toplumsal farkındalık yaratmaları olmasının yanı sıra; yaratılan bu farkındalık sonucunda, toplum içerisinde bir sorgulama ve değişim süreci yaratılabileceği düşünülebilir. Bununla ilgili tarihsel perspektifte pek çok örnek bulmak mümkündür. İmajların toplumsal etkisi ile internet mecrasının gücü dikkate alındığında, toplumsal belgeleri fotoğrafların tek başına bir değişim yaratmasa da farkındalık yaratabileceği ve toplumsal dönüşümü ateşleyen başat faktörlerden biri olabileceği söylenebilir. Farklı sosyolojik, ekonomik ve psikolojik unsurların her birinin birleşerek toplumsal değişimi başlatacağı ve belgeselin de bu konuda yardımcı bir rol alacağı düşünülebilir.

	Sözcük/Tema	Cevap Veren Sayısı	Yüzde %
a	Karşılıklı etkileşim vardır	2	8.33
b	Fotoğrafın etkisi vardır	6	25
c	Teknik olarak etkisi olmuştur	4	16.66
ç	Görsel dil olarak etkisi olmuştur	6	25
d	İkisi de farklı dildir	1	4.17
e	İki tekniğin karışımı multimedyaı yaratmıştır	3	12.5
f	Çekim mekânlarının belgelenmesi	1	4.17

g	Belgesel filmlerin içinde kullanılması	1	4.17
	TOPLAM	24	%100
	Toplam Katılımcı Sayısı	7	

Tablo 4. Fotoğrafın Sinemaya Etkisine Yönelik Belgesel Fotoğrafçı Katılımcıların Görüşleri

Resim sanatının fotoğrafa, fotoğrafın da sinemaya gerek stil, gerekse teknik anlamda katkısının yanı sıra; fotoğraf ve sinemanın da uzun yıllar boyunca pelikül üzerine kaydediyor olması, her ikisinin de pozlama yöntemiyle görüntü elde etmesi, benzer laboratuvar imkânlarından geçmesi ve günümüzde her ikisinin de sayısal olarak benzer sensör ve kayıt birimlerine kaydediyor olması, birbirlerinden teknik anlamda yararlandıklarını düşündürebilir. Işık, enstantane, diyafram ve ISO değerlerini kullanarak görsel dil oluşturuyor olmaları ve bu dili, sinemanın önceli olan fotoğraf dilinden alıyor olması, fotoğrafın sinemaya kattıkları unsurlardan bazıları olduğunu düşündürebilir. Bu sebeple, sinema ve fotoğraf, farklı yöntemler kullansalar da birbirleriyle karşılıklı etkileşim içerisinde olduklarını belirtmek mümkündür. Alan yazında bu ayrım hakkında net bir fikir birliğinin olmaması, uygulama yapanların fikirlerinin ne derece önemli olduğunu gözler önüne serdiği sonucuna ulaştırabilir.

Belgesel fotoğrafçılara yöneltilen bir diğer araştırma sorusu da belgesel fotoğrafın topluma etkisi olup olmadığına yönelik olmuştur.

	Sözcük/Tema	Cevap Veren Sayısı	Yüzde %
a	Toplumsal problemleri krizleri görünür kılar	5	27.78
b	Toplumsal kanı oluşturur	2	11.11
c	Toplumsal değişime destek olur	4	22.22
ç	Topluma bilgi verirler / bilinçlendirirler	2	11.11
d	Toplumsal bellek oluşturur	4	22.22
e	Tek başına bir değişim başlatamaz	1	5.55
	TOPLAM	18	%100
	Toplam Katılımcı Sayısı	7	

Tablo 5. Belgesel Fotoğrafın Topluma Etkisi Hakkında Katılımcı Görüşleri

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu fotoğrafın toplumsal değişim için önemli bir anlatım aracı olduğunu düşünse de bir katılımcı farklı olarak fotoğrafın tek başına değişim başlatamayacağını düşünmektedir. Katılımcıya göre değişimin olabilmesi için farklı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bileşenlerin de devreye girmesi gerekmektedir. Bu sebeple, 4 katılımcı “Toplumsal değişime destek olur” konu başlığı ile toplumsal değişim yaratacak potansiyeli olduğu fikrini desteklemiş, ancak tek başına toplumsal değişim için yeterli olmadığını, başka unsurlarla birlikte onlara destek olabileceği fikrini belirtmek istemişlerdir.

Teknoloji ve iletişimin önemli olduğu bu dönemde özellikle görsel anlatımın tüm dünyada başat önemi olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle iktidarların kendi güçlerini koruyabilmeleri, yanlış ve manipülatif söylemlerin içerikli doldurabilmeleri için görsel işitsel medyaya ihtiyaçları olduğu söylenebilir. Gerçeklerin üzerinin örtülmeye çalışılmasının ve bir simülasyon dünyası yaratılmasının önünde en önemli direncin belgesel olduğu değerlendirilebilir. Zira hem alan yazın kaynaklarının, hem de katılımcıların görüş belirttiği gibi belgesel, kişi ve toplumların üstü örtülü sorunlarını gösterebilir, bilinçlendirebilir, bir kanı ve kamuoyu yaratabilir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi belgesel tüm bu değişimi tek başına sağlayamayabilir. Değişimin olabilmesi için uygun zaman ve toplumsal altyapının da buna hazır olması gerektiği sonucuna varılabilir.

	Sözcük/Tema	Cevap Veren Sayısı	Yüzde %
a	Arşiv kaydetmek / Belgelemek	3	27.28
b	Sorgulamak / Sorgulatmak	2	18.18
c	Yeni bir vizyon oluşturmak	1	9.09
ç	Empati kurdurabilmek	1	9.09
d	Özgürleştirir	1	9.09
e	Bir derdi anlatır	1	9.09
f	Paylaşmak / yaymak	1	9.09
g	Görünmeyeni göstermek	1	9.09
	TOPLAM	11	%100
	Toplam Katılımcı Sayısı	7	

Tablo 4.9. Belgesel Sinemanın Amacı Sorusuna Katılımcıların Verdiği Cevap Dağılımları

Belge niteliği olan her değer, insanda düşünme ve eyleme geçme güdüsü doğurmasının yanı sıra; özellikle belgesellerin, toplumun içerisinde kalmış görünmeyenleri ve bilinmeyenleri ortaya çıkartmak gibi bir amacı olduğu düşünüldüğünde, toplumsal öz sorgulama mekanizmalarını çalıştıracak ve bunun sonucunda değişim ve gelişme sağlayacağını düşünmek yanlış olmayabilir. Bu durum, şeffaflaşmayı ve tüm toplumun demokratikleşerek, sorunlara eşit oranda müdahale edebilme gücünü ortaya çıkarabilmektedir. Böylece belgeseller sayesinde, toplum kendi iç dinamiklerinin farkına varabilir ve öz varlığına daha dürüst davranışlar gösterebilir. Katılımcıların bu görüşleri, alan yazın kaynaklarıyla aynı paralelliktedir. Bu paralelliğin bir sebebi, katılımcıların da aynı kaynakları okumuş olabilecekleri düşüncesidir. Diğer bir sebebinin de, belgeselcinin içindeki gerçeğe ulaşma çabası olduğu kabul edilebilir. Bu bilgilerden yola çıkarak alan yazın kaynaklarıyla uygulama yapanlar arasında bir eşgüdüm olduğu söylenebilir.

	Sözcük/Tema	Cevap Veren Sayısı	Yüzde %
a	Fotoğrafa başka bir düşünme alanı sağlıyor	1	14.28

b	Fotoğraf kendini daha sanat alanında tanımlamak zorunda	1	14.28
c	İkisi birbirinden etkileniyor	2	28.57
ç	Kare kare hikâye kurmak bakımından etkiliyor	2	28.57
d	Sinemanın görüntü ses yazı bileşenleri etkiliyor	1	14.28
	TOPLAM	7	%100
	Toplam Katılımcı Sayısı	7	

Tablo 4.10. Sinemanın Fotoğrafa Etkisi Üzerine Katılımcı Görüşleri

Fotoğraf ve sinema arasında bir yakınlık olduğunun söylenebilmesinin arkasında her ikisinin de eskiden pozlama, günümüzde tarama prensibiyle çalışıyor olması önemli bir kriter olarak düşünülebilir. Bu sebeple katılımcıların da belirttiği gibi birbirinden etkileniyor ve birbirlerinden yararlanıyor olduğu sonucunu çıkartmak mümkündür. Ancak sinemanın fotoğrafa olan etkisiyle ilgili görüşlerin, fotoğrafın sinemaya etkisi üzerine anlatılanlara göre çok daha sınırlı kaldığını söylemek mümkündür. Bunun sebebinin, fotoğrafın, sinemadan önce icat edilmişinden, içerik ve teknik çerçevelerinin sinemadan önce belirlenmesinden dolayı olabilir. Bu durum, katılımcıların, sinemanın fotoğrafa olan etkisi hakkında daha sınırlı fikir sunmaları sonucu doğurmuş olabilir. Ancak yine de hikayenin birden fazla karenin yan yana gelmesi prensibinden yola çıkılırsa, sinemanın da fotoğraf çekim ve gösterim tekniğine etkisi olduğu görülebilir. Özellikle son dönemlerde fotoğraf sergilerinde, fotoğrafla ilintili kısa ya da uzun açıklayıcı yazıların bulunması, fotoğraf gösterimlerine seslendirme ve/veya müziğin kurgu marifetiyle eklenerek sunulması, sinemanın fotoğrafçılar üzerindeki etkilerini gösterebilir. Fotoğraf gösterimlerinde yakınlık ya da uzaklaştırma (zoom in, zoom out), kararma (fade in, fade out) ya da erime ile geçiş (zincirleme geçiş ya da miks geçiş) gibi kurgu tekniklerinin kullanılıyor olması da bu görüşü güçlendirebilir. Alan yazında bu konu hakkında bilginin oldukça kısıtlı olması katılımcıların vermiş oldukları bilgileri çok değerli hale getirebilir. Buradan çıkan bilgiler, belgesel üzerine çalışma yapan uygulamacı ve akademisyenlere yeni kaynaklar yaratabilme yolunu açabilir.

Son olarak Belgesel Sinemanın Topluma Etkisine Yönelik Katılımcı Görüşlerine yönelik araştırma sonuçları Tablo 4.11.'de sergilenmektedir.

	Sözcük/Tema	Cevap Veren Sayısı	Yüzde %
a	Düşünme eylemi sağlar	3	15.79
b	Egemen olmayanların tarihini yazar	1	5.26
c	Toplumsal uyumu sağlar	1	5.26
ç	Toplumsal hafızayı / arşiv oluşturur	4	21.05
d	Bilinmeyenleri gösterir, farkındalık sağlar	3	15.79
e	İnsanların soru sormasını sağlar	3	15.79
f	Keşfetme ve öğrenme merakı sağlar	4	21.05

	TOPLAM	19	%100
	Toplam Katılımcı Sayısı	7	

Tablo 4.11. Belgesel Sinemanın Topluma Etkisine Yönelik Katılımcı Görüşleri

Belgesel sinemanın özellikle toplumsal hafıza oluşturmada ve yeni olay ya da görüşleri gün yüzüne çıkarmasında etkili bir mecra olduğu fikri önem kazanmakla birlikte; alan yazın ile paralellik sağlayan bu görüş, belgesel kavramının da var olma sebebi olarak görülebilir. Bu çalışmaya katılan tüm katılımcıların, iki tür belgeselle de ilgili benzer görüşleri sunmuş olmaları, gerek uygulamacılar gerekse de akademik kaynakların örtüştüğünü ve bu konuda bir fikir birliği oluştuğunu düşündürülebilir. Bu düşüncenin ön plana çıkmasının nedeni, belgesel görüntülerin, üzerinden ne kadar zaman geçerse geçsin, kaybolmamaları ve yeni hikâyeler aktarılırken tekrar tekrar kullanılarak hafızaları tazeliyor olmasından kaynaklanabilir.

SONUÇ

Belgesel kavramının anlamına ilişkin 14 katılımcının görüşlerine bakıldığında, belgeleme, gerçeklik, kayıt gibi kavramların öne çıktığı görülmüş ve katılımcıların belgesel kavramını bu alt kavramlar etrafında açıkladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ancak yine de bu kavramlara karşı olarak yaratılan gerçeklik olduğunu ve bir estetik yapı barındırması gerektiğini söyleyen karşıt görüşler de bildirilmiştir. Ortaya çıkan bu görüşlerde, uygulamacıların gerek fotoğraf makinesi gerekse de video kameralarla olay, mekân ya da kişileri kayıt altına aldıkları, kayıt altına alınan olay, mekân ve kişilerin gerçek kişilerden oluşması gibi yapıların ön plana çıktığı sonucuna ulaşılmıştır.

Fotoğraf ve sinema arasında bir bağ olup olmadığı, özellikle uygulayıcılar arasında uzun zamandır süregelen bir tartışma konusudur. Bu noktada, alan yazın kaynaklarda net bir fikir birliği olmasa da fotoğraf ve sinema arasında bir bağ olduğu, katılımcı görüşleri aracılığıyla net bir şekilde belirtilmektedir. Bağ olduğunu düşünen katılımcıların yarısından fazlası aracılığıyla, aradaki bağın teknik bağ olduğu, kullanılan çekim prensip ve tekniklerinin (kadrage, ışık, diyafram, enstantane, ISO vb.) ortak payda altında toplandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak yine de küçük bir oranla fotoğraf ve sinema arasında bir bağ olmadığını söyleyen katılımcılar da bulunmaktadır. Bu katılımcılar, fotoğraf ve sinemanın birbirinden bağımsız iki farklı tür olduğu ve özellikle zaman mefhumu üzerinden birisinin “an”ı diğerinin “süreç”i temsil ettiği sonucuna varmışlar, üretimi yapan ekip ve ekipman bakımından da çok farklı olduklarını belirtmişlerdir. Bunların dışında her iki tür hakkında, hem katılımcılar hem de alan yazın kaynakları, hikâye anlatımı, kurgu ve yaratılan gerçeklik bakımından da ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Hikâyenin, her iki türün de itici dinamosu olduğu, ister fotoğraf, ister film olsun, hikâye konusunda ortak dinamikleri paylaştıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Belgesel fotoğrafçılara yöneltilen belgesel fotoğrafın amacına yönelik katılımcı görüşlerine bakıldığında, insan hikâyelerini anlatma ve toplumsal sorunları ön plana çıkarma konularının daha belirgin hale geldiği sonucuna ulaşılmaktadır. Toplumsal sorunların incelenmesi, farkındalık yaratmak, toplumu bilgilendirmek ve hikâye anlatıcılığı alan yazında da en fazla anlatılan konular içerisinde yer almaktadır. Bu anlamda katılımcılar ile alan yazın kaynakları arasında uyum olduğu gözlenmektedir.

Fotoğrafın sinemaya etkisi hakkında katılımcı görüşlerine bakıldığında, fotoğrafın sinemaya etkisinin oldukça güçlü olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Belgesel fotoğrafçıların hemen hemen hepsi fotoğraf ile sinema arasında güçlü bir etkileşim olduğunu, bu etkileşimin de özellikle görsel dil ve teknik üzerinden geliştiğini belirtmişlerdir. Bunun sebebinin, fotoğrafın sinemadan önce icat edilmesi ve sinemayla benzer teknikleri kullanıyor olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Geçmişte kullanılan pelikül, görüntülerin pozlama tekniğiyle oluşması, diyafram, enstantane ve ASA (ISO) gibi pozlamaya dair bileşenler ile tripod, doğal ya da yapay ışık kaynaklarının kullanımı gibi teknik bileşenler, hem fotoğraf hem de sinemada kullanılan bileşenler olduğu için, katılımcılar aradaki bağın güçlü olduğunu değerlendirdikleri görülmüştür. Alan yazın tarandığında belgesel fotoğraf ve belgesel sinema arasındaki bağın ne derece güçlü olduğunu merkezine alan bir kaynak bulunmamaktadır. Bu sebeple belgesel fotoğrafçı katılımcıların bu görüşlerinin, ileri araştırmalarda alan yazın kaynaklar için oldukça önemli olabileceği düşünülmektedir.

Belgesel fotoğrafın topluma olan etkisi hakkında katılımcı görüşlerine göre, katılımcıların çoğunluğu belgesel fotoğrafın toplumsal krizleri görünür kıldığını ifade etmiştir. Çeşitli sebeplerle göz ardı edilen ya da bilinmeyen

sorunların, belgesel fotoğraf aracılığıyla topluma duyurulduğunu, fotoğrafın, o insanların kendini anlatma aracı olduğunu söylemişlerdir. Böylelikle, etki seviyesine bağlı olarak, toplumsal farkındalığı ve değişimi tetikleyebileceği, çok sesli bir toplumsal yapısının oluşabileceği düşüncesi katılımcıların çoğunluğunun vardığı sonuçtur. Alan yazın kaynaklarda da belgesel fotoğraf ve toplum ilişkisinde katılımcıların aktarımlarıyla örtüşen bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca fotoğrafın kalıcı yapısının, toplumsal bellek oluşturma noktasında da önemli bir etki yaratması ve fotoğrafın, filmde ayrı olarak çok daha kolay arşivlenebilmesi, gerektiğinde hızlı şekilde kitlelerle buluşturulabildiği sonucu doğmaktadır.

Belgesel sinema cephesine gelindiğinde ise katılımcılarla yapılan çalışma, belgesel sinemanın temel amaçlarının, kaydetmek/belgelemek ve sorgulamak/sorgulatmak olduğunu ortaya koymaktadır. Belgesel sinemayla ilgili alan yazın kaynaklarının da benzer bakış açısında olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılara göre yapılan her belgesel öncelikle belgedir ve arşiv özelliğiyle farklı zamanlarda o döneme ışık tutacak bilgiler içermektedir. Bu bilgiler, izleyicinin zihninde sorgulayıcı bir eylem oluşturmakta ve böylelikle farkındalık, empati kurabilme gibi düşünsel özellikleri hareketlendirmektedir. Belgeselin yukarıda aktarılan özellikleri sayesinde, seyircide farklı bir vizyon oluşturmak, görünmeyenleri göstermek, bir derdi dile getirmek ve bu derdi yayararak toplumun diğer kesimleriyle bir empati kurulmasını sağlamak gibi bir amacı olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu bağlamda çok daha özgür düşünceli bir toplumsal yapının da temeli atılabileceği sonucu doğmaktadır.

Sinemanın fotoğrafa olan etkisi konusundaki görüşler incelendiğinde, belgesel sinemacılar, belgesel fotoğrafçıların bakış açılarının aksine, her iki türün de birbirinden etkilendiği, dolayısıyla ikisinin de birbirinden üstün olmadığı görüşünü savunmaktadır. Ancak, karelerin bir araya gelmesinden oluşan sinematik hikâyelerin fotoğrafa etki ettiği ve belgeselin içeriğindeki anlatım gücünün, birbiriyle ilgili karelerin bir araya gelişiyle yaratılabildiği sonucu, belgesel sinemacılar tarafından belirtilmiştir. Belgesel sinemacı katılımcılar, fotoğrafın erken döneminde üretilen anlatıların hepsinin, belge fotoğraf olarak kaldığı, ancak sinemanın, hikâyenin kullanımıyla birlikte, belge fotoğrafı, belgesel fotoğrafa çevirebilme gücüne kavuşturduğu sonucuna varmışlardır. Varılan bu sonuç önemlidir; zira böyle bir saptama alan yazın kaynaklarda göze çarpmamaktadır.

Belgesel sinemanın topluma etkisi hakkında katılımcı görüşlerine bakıldığında, toplumsal hafızayı oluşturma, keşfetme ve öğrenme merakı yaratma özellikleri öne çıkmaktadır. Toplumsal hafıza konusunun gerek belgesel sinemacıların gerekse belgesel fotoğrafçıların önem verdiği bir konu olarak öne çıktığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Her iki belgesel türünün temsilcileri toplumsal hafızanın canlı kalmasını önemsemekte ve belgeselin o canlılığı beslediğini savunmaktadır. Yine belgesel sinemanın keşfetme ve öğrenme konusunda toplumsal merak uyandırdığı hakkında da genel bir kanaata ulaşılmaktadır. Bu noktada da alan yazın kaynaklarıyla katılımcılar arasında paralel bir bakış açısı görülmektedir. Belgesel fotoğrafçılar gibi belgesel sinemacılar da, belgeselin düşünme eylemi sağladığı, bunun sonucu olarak da izleyicilerin soru sorma ya da sorgulama edimi içine girmelerinin yolunu açtığı sonucuna ulaşmışlardır. Böyle düşünmelerinin arkasında, yapmış oldukları gösterimlerden gelen eleştiriler ve sayısal paylaşım ağlarından yöneltilen öneri, katkı ya da tepkiler olduğunu ifade etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Cerci, S. (1997). *Belgesel Film*. 1. Basım. Şule Yayınları: İstanbul.
- Çetinkaya, E. (2007). *Belgesel Fotoğraftan (Durağan Görüntüden) Belgesel Sinemaya Geçişte Gerçekliğin Boyutu*. Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Fluser, V. (1991). *Fotoğraf Felsefesine Doğru*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık
- Katz, E. (1994). *The film encyclopedia*. New York: Harper Perennial
- Nichols, B. (2017). *Belgesel Sinemaya Giriş*. (çev. D. Eruçman). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
- Oral M. (2006). Fotoğraf ve Toplumsal Değişme. *Toplum Bilim Dergisi Fotoğraf Özel Sayısı Sayı*, İstanbul
- Özgen,H.K. (2017). *HD Video Teknolojisinin Türk Belgesel Sinemasına Etkisi:(Dijital) Sinematografinin Keşfi*, Sanatta Yeterlik Tezi, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara
- Rosen, P. (1993). *Theorizing Documentary*. (Ed. Micheal Renov). Routlage: NewYork London
- Rotha, P. (1968). "Belge Filmciliğin Bazı İlkeleri, Documentary Film (çev. Aarsal Soley). *Türk Dili Sinema Özel Sayısı*
- Scognamillo, G. (1998). *Türk Sinema Tarihi (1896–1997)*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Yaykın, M. (2009). *Fotoğraf İdeolojisi*, İstanbul: Kalkedon

- Yaykın, M. (2011). *Fotoğraf İdeolojisi Algıda Gerçeğin Bozulumu*, 2. Baskı, İstanbul: Kalkedon Yayınları
- Yıldırım, A. Şimşek, H. (2018). “*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*”. Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar
- Yurdalan, Ö. (2007). *Belgesel Fotoğraf ve Fotoröportaj (Beşinci baskı)*. İstanbul: Agora Kitaplığı